

kreikkalaista tragediaa käsittelevät jaksot näyttävät ensimmäisen kerran klassillisen filologian historiassa, miten fragmenttikokoelmat pitäisi laatia. Brink esittää lisäksi joitain omiakin ratkaisujaan tekstikriittisiin ongelmiin (s. 69—70).

Brinkin kirjalla on kuitenkin myös yleisempää oppi- ja kirjallisuushistoriallistakin mielenkiintoa. Tekijä selvittää varsin seikkaperäisesti esim. Bentley'n toimintaa yleensä yliopistossa ja tapaa toimia Newtonin oppien levittäjänä sekä niitä erilaisia kirjallisia ja opillisia, väliin uskonnollisia ja poliittisiakin kiistoja ja polemiikkeja, joihin kyseiset antiikintutkijat joutuivat osallistumaan.

Eräät keskeiset antiikin tekstejä koskevat tutkimukset ovat alun alkaenkin olleet puheenvuoroja ajankohtaisiksi koetuissa kiistoissa, mitä osoittaa jo niissä käytetty kirjeen muoto: Bentley'n edellä mainitun teoksen ohella sellainen oli myös Porsonin *Letters to Mr. Archdeacon Travis* (1790), joka alun perin oli ilmestynyt *Gentleman's Magazine* -nimisessä julkaisussa. Brink osoittaa, miten myös Bentley'n pääteos, *Dissertation upon the Epistles of Phalaris* (1697), oli alkujaan *oeuvre d'occasion* (s. 60); hän selvittää myös sen asemaa aikansa kulttuurikeskustelussa, ns. vanhojen ja uusien kiistassa (*querelle des anciens et des modernes*).

Käsitellessään Bentley'n Milton-tutkimusta (Bentley pyrki soveltaamaan tekstikriittisiä periaatteitaan myös uudempaan kirjallisuuteen) Brink tuo kirjallisuushistoriallisesti tärkeätä lisävalaisua Miltonia koskevaan keskusteluun. Hän tarkastelee myös Thomas Tyrwhittia, joka 1700-luvun jälkipuoliskolla sovelsi Bentley'n menetelmiä Chaucerin teksteihin (mainittakoon, että René Wellek laajassa kritiikin historiassaan sivuuttaa täysin Tyrwhittin).

Paitsi että Brink antaa kohteistaan tarvittavat biografiset tiedot hän tutkii heitä jossain määrin myös persoonallisuuksina. Esim. Housman oli merkittävä runoilija ja hänen toimintansa erikoislaatuinen jakautuminen runouteen ja tekstikritiikkiin on sinänsä ongelma, etenkin kun ottaa huomioon, että kirjallisuuden esteet-

tiseen arvottamiseen Housman ei juuri koskaan puuttunut. Housmanin pari kirjallisuuskritiikkiä käsittelevää pientä tutkielmaa, joita Brink myös tarkastelee, on katsottava lähinnä poikkeuksiksi.

Brinkin runsassisältöisessä, joskaan ei välttämättä dispositioltaan tasapainoisessa teoksessa on mukana myös katsaus klassisten kielten ja antiikintutkimuksen asemaan viktoriaanisena aikana koulussa ja yliopistossa. Se on tiivis ja selkeä esitys aiheesta, jota Frank M. Turner ja Richard Jenkyns ovat yksityiskohtaisemmin käsitelleet laajoissa tutkimuksissaan (ks. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/1982, s. 83—86 ja 3/1982, s. 267—268). — Teoksen indeksiasossa ei ole valitettavasti antiikin kirjailijoiden ja heidän käsiteltyjen tekstikohtiensa luetteloa.

H.K. Riikonen

Itävalta-Unkarin kansallisuus- ja kielipolitiikkaa

Gerald Stourzh: Die Gleichberechtigung der Nationalitäten in der Verfassung und Verwaltung Österreichs 1848—1918. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1985. 355 s.

Wienin yliopiston professorin Gerald Stourzhin teos kansallisuuksien yhdenvertaisuudesta Itävallan hallitusmuodossa ja hallinnossa 1848—1918 on ilmestynyt Itävallan tiedeakatemian julkaiseman teoksen *Die Habsburgermonarchie 1848—1918 III* osassa (toim. Adam Wandruszka ja Peter Urbanitsch). Nyt ilmestyneeseen itsenäiseen laitokseen on liitetty seikkaperäinen nootitus, runsaan arkistolähteistön luettelo, bibliografia ja hyvä henkilö-, paikka- ja asiahakemisto. Siinä on myös tähän saakka julkaisemattomia lähteitä (s. 249—316 valtakunnanoikeuden — *Reichsgericht* — ja hallintotuomioistuimen — *Verwaltungsgerichtshof*asiakirjoja). Professori Stourzh on laajassa tutkimustoiminnassaan käsitellyt eri-

tyisesti valtiosääntöhistoriaa, etenkin Pohjois-Amerikan Yhdysvaltain perustuslain syntyä ja Itävalta-Unkarin kansallisuuksia koskevaa lainsäädäntöä.

Yhdenvertaisuus oli huomattavimpia yrityksiä pelastaa keisarikunta kansallisuuksien ja kieliryhmien separatismilta, mutta voimakkaiden väestöryhmien, etenkin saksalaisten, vastustus hidasti tätä toimintaa, ja vaikka kansallisuuksien asema vahvistui suuresti käsiteltävänä ajanjaksona, jolloin myös äänioikeus sääty- ja ammattiryhmittäin valittiin edustuselimiin hitaasti laajeni, vaikeat ristiriidat rasittivat poliittista elämää. Stourzh asettaa ajanjakson alku- ja loppupisteet seuraaviin tapahtumiin. Nousteensaan valtaistuimelle nuori keisari Frans Joosef antoi 2. 12. 1848 manifestin, jossa hän hyväksyi kansojen itsemääräämisoikeuden. Vaikka vallankumous tukahdutettiin, niin keisari palasi yhdenvertaisuusajatukseen useissa säättämässään hallitusmuodoissa ja lopuksi pysyvimmässä, joulukuun hallitusmuodossa 1867, joka annettiin samoihin aikoihin kun sovitteleva (*Ausgleich*) Unkarin kanssa tapahtui ja kaksoismonarkia syntyi. Kun keisari Kaarle lokakuussa 1918 tarjosi kansoilleen liittovaltiota itsemääräämisoikeuden pohjalta, niin — Stourzhin mukaan — se tapahtui liian myöhään, sillä silloin vaadittiin jo täyttä riippumattomuutta. Valtakunnan hallinnossa oli pyritty vakavasti kansallisuuksien yhdenvertaisuuteen, mutta sitä ei saavutettu eri kansallisuuksien vaatimalla tavalla. Tosin kysymys oli osittain mahdoton ratkaista, kuten Stourzh lopussa toteaa.

Stourzh on rajoittanut käsittelynsä Itävaltaan, koska Unkari oli kansallisvaltio, jossa oli kansallisia vähemmistöjä ja unkari valtion kielenä. Itävalta oli kansallisuuksien valtio, jossa oli periaatteessa yhdenvertaisuus eri kansallisuus- ja kieliryhmien välillä ja kysymys yhteisestä kielestä oli ratkaisematon, vaikka saksalaisten mielestä saksankielellä oli tämä asema. Kirjansa ensimmäisessä luvussa Stourzh luo katsauksen yhdenvertaisuuskysymyksen kehitykseen hallitusmuodossa vuoteen 1867. Seuraavissa luvuissa käsittelee jäsentyy asiaryh-

miin: yhdenvertaisuus kansalais-oikeutena, kielikysymys lainsäädännössä, siis valtakunnanneuvostossa (edustuslaitoksessa) ja osamaiden maapäivillä, hallinnon eri tasoilla, oikeuslaitoksessa ja opetuslaitoksessa, sekä kysymys kansallisesta autonomiasta ja siitä, kenellä on oikeus vaatia kielensä aseman oikaisemista (henkilöllä kansalaisoikeuksien perusteella vai yhteisöllä juridisena perustona?).

Tutkimus keskittyy lainsäädäntöön, hallintoon ja oikeuslaitokseen, mutta kirjoittaja käsittelee myös aatteellista taustaa. Hän katsoo kansallisuuksien yhdenvertaisuuden ajatuksen perustuneen erityisesti Ranskan vallankumouksen ajatusmaailmaan ja nimenomaan luonnonoikeuteen. Vaatimus tuli esiin jo maaliskuussa 1848. Slaavien puolustaja Franz Palacký puolestaan kirjoitti, että luonnostaan ei ole hallitsevia ja palvelevia kansoja. Unkarilainen Josef von Eötvös julisti kansallisuuksien yhdenvertaisuuden siihenastisen valtiotaidon suurimmaksi yritykseksi. Luonnonoikeuden näin korostuessa Herderin ja romantiikan kansallisuusaatte jää vain maininnalle, vaikka sen vaikutus Itä- ja Kaakkois-Euroopan kansalliseen heräämiseen oli erittäin suuri. Stourzh on tietoisesti keskittynyt valtio-oikeuteen ja käytännön ongelmiin; siinäkin on ollut tutkimuksen ainesta erittäin runsaasti. Kirjan huomattava ansio onkin siinä, että on tutkittu kieliriitoja hallintoelimityksissä, kouluneuvostoissa, postissa ja tullissa. Stourzh sanoo itse valinneensa esimerkkitapauksia enemmän kuin ennen on yleensä tehty. Näin valtiosääntö- ja hallintohistoria on saanut myös arkipäivän historian luonnetta.

Itävallan kansallisuuskysymys oli monimutkainen. Kun helmikuun vallankumouksen jälkeen julkaistiin lakeja, niin julkaisu, Reichsgesetzblatt, ilmestyi kymmenellä kielellä (saksa, italia, unkarilainen, böömi, puola, ruteeni, sloveeni, serbia-illyria serbialaisella kirjoituksella, serbia ja kroatia latinalaisin kirjaimin, romanian). Julkaisu lopetettiin 1852, mutta alkoi jälleen ilmestyä 1867 useilla kielillä. Tässä vaiheessa vain saksankielinen teksti oli autenttinen. Käy-

tännössä saksa säilytti pääkielen aseman, ja vielä 1916 se aiottiin määrätä virkakieleksi kahden eri kieltä käyttävän viranomaisen kirjeenvaihdossa. Yksinkertaisin — mutta ei vähemmän riittävä — oli ehkä saksankielisten ja tšekinkielisten kilpailu Böömissä. Bukovinassa taas oli ruteeneja, romanialaisia, juutalaisia, (ei-juutalaisia) saksalaisia, puolalaisia, magyareja, armenialaisia ja venäläisiä alkuperää olevaa laukoa "Lippowaner".

Hallitusmuodon 19. artikla oli kansallisuus- ja kieliriidoissa enimmänsä esillä. Se sisälsi kolme kohtaa: 1) kaikki kansanheimot ovat yhdenvertaisia ja niillä on oikeus suojella kansallisuuttaan ja kieltään, 2) valtio tunnustaa maassa käytettävien kielten yhdenvertaisuuden koulussa, virastoissa ja julkisessa elämässä, 3) jos maassa on useita kansanheimoja, niitä ei pakoteta opiskelemaan toista kieltä, vaan jokainen saa tarvittavat varat koulutukseen omalla kielellään. Viimemainitun kohdan saksalaisliberaalit olivat vaatineet suostumuksensa ehdoksi. Ivallisesti sanoi eräs puolalainen edustaja, että 19. artikla tosiaan suojeli vähemmistöä, etenkin saksalaisia vähemmistöä Böömin valtiopäivillä! Saksalaiset eivät halunneet lukioonkaan oppiaineeksi tsekin kieltä. He vetosivat kulttuurinsa ylemmyyteen ja korkeampaan sosiaaliseen asemaansa.

Valtakunnan-oikeus (per. 1869) ja hallintotuomioistuimien (per. 1876) käsittelevät 19. artiklan loukkauksia. Tämä artikla oli kuitenkin epämääräinen. Se antoi lupauksia, mutta ei osoittanut, miten ne oli toimeenpantava. Georg Jellinek väitti, että yhdenvertaisuus oli periaate ilman konkreettista sisältöä ja että kansanheimon ei voi olla persoonallisuus eikä kieli oikeussubjekti. Vuosisadan vaihteeseen mennessä kansallisuus oli kuitenkin tunnustettu juridiseksi henkilöksi. Tämä tuli hyvin esiin Määrin sovittelussa 1905. Vuonna 1877 oli jo slaavilainen pitäjä Ala-Itävallassa todettu juridiseksi persoonaksi ja se oli voittanut juttunsa saksalaisia vastaan.

Tuomioistuimien ratkaisut vaihtelivat samanlaisissa jutuissakin. Yhdenmukaisuuden sijasta esiintyi kir-

javuutta, sillä toiminta oli "kappaleittain". Kiisteltiin esimerkiksi, miten kansallisuus oli määrättävä. Toisinaan hyväksyttiin henkilökohtainen ratkaisu, toisinaan viranomaisen määräsi.

Kansallisuuksien suoja oli Itävallassa varsin hyvä ennen ensimmäistä maailmansotaa, mutta ihmiset halusivat virkamiesten ja tuomarien kuu-luvan heidän omaan kansallisuuteensa eikä vain hallitsevan heidän kiel-tään.

Aira Kemiläinen

Keskustelua

Rahkeetko riittämättömät?

Osmo Jussila pyrki todistamaan puolustuspuheessaan *Venäjän ja Neuvostoliiton historia* -teoksen osuudesta, että kritisoin häntä vastaan "malka silmässä" (HAik 3/1986). Voi niitä olla kaksikin, yksi kummasakin! Sen sijaan en voi myöntää Jussilalle — hän väittää silmissään olevan vain roskan — että esityksessä esiintyneet vuosilukuvirheet olisivat tuottaneet minulle "suurta huvia". Koko keskustelu moisista möhläyksistä vie asian sivuraiteille; harvoin tällaiset virheet ovat oleellisia edes epäoleellisissa asioissakaan.

Tärkeämpää on puhua siitä, miksi Jussilan osuudesta annoin arvosanan "peräti pettymys". Oikeastaan siihen epäsuorasti vastaa Jussila: "Mutta kun tähän suuruudenhulluun puuhaan suostuin, yritin tietysti ylittää *Riasanovskyn* niin kuin muutkin aikaisemmat yleisesitykset, siellä, missä luulin rahkeitteni riittävän. Taloushistoriassa ne eivät riitä."

Tämä on tietysti pelkkää hämäystä. Jussilan on aivan turha yrittää pukeutua tyhmyyden tai kyvyttömyyden kaapuun. Kyllä hänen rahkeissaan olisi varaa. Ei edes marhamintakaan murtuisi, jos Jussila ryhtyisi kirjoittamaan hyvää Venäjän